

نقد و خنیاگری

هشت گفتار پیرامون حقیقت موسیقی غنایی

اکبر ایرانی قمی

انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری)

سوره مهر

نقد خنیاگری

هشت گفتار پیرامون حقیقت موسیقی غنایی

اکبر ایرانی قمی

طراح جلد: محمد مهرابی

چاپ و صحافی: واژه پرداز اندیشه - چاپ اندیشه

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۲۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۳-۲۸۱۲-۲

سرشناسه: ایرانی، اکبر، ۱۳۴۱ -

عنوان و نام پدیدآور: نقد خنیاگری: هشت گفتار پیرامون حقیقت

موسیقی غنایی / اکبر ایرانی قمی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۱۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۳-۲۸۱۲-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: چاپ قبلی: سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری، دفتر

مطالعات دینی هنر، ۱۳۷۰.

موضوع: اسلام و موسیقی

موضوع: Music -- Religious aspects -- Islam

موضوع: موسیقی (فقه)

موضوع: Music (Islamic law)

موضوع: موسیقی

موضوع: Music

شناسه افزوده: شرکت انتشارات سوره مهر

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۵۹هـ الف/۸۲/۲۲۳۲ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۷۸

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۳۸۸۰۹۱

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۲۳

صندوق پستی: ۱۵۸۱۵-۱۱۴۴

تلفن: ۶۱۹۴۲ سامانه پیامک: ۳۰۰۰۵۳۱۹

تلفن مرکز بخش: (پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۳ فکس: ۶۶۴۶۹۹۵۱

www.sorehmehr.ir

نقل و چاپ نوشته ها منوط به اجازه رسمی از ناشر است.

فهرست

۱۱.....	مقدمه چاپ دوم
۱۵.....	مقدمه
۱۹.....	تاریخچه موسیقی
۲۷.....	گفتار اول: تحلیل مفاهیم فقهی غنا با بهره‌گیری از دانش و هنر موسیقی
۲۹.....	مقدمه
۳۳.....	غناء چیست؟
۳۳.....	الف) تعاریف لغوی
۳۴.....	ب) تعاریف لغوی که فقها پذیرفته‌اند
۳۷.....	بررسی تعاریف گروه دوم
۳۸.....	تعریف کارشناسی غنا
۳۹.....	لحن
۴۰.....	طرب‌انگیزی
۴۱.....	انواع صداها
۴۲.....	استماع صدا و صوت زنان
۴۳.....	غنا وسیله تفریح، سرگرمی و سوءاستفاده
۴۶.....	واما حُزن مطرب
۴۹.....	لهودر غنا

لغو و زور ۵۰

دلایل قرآنی ۵۰

دلایل روایی ۵۱

تحلیل روایات ۵۱

غنا از کدام مقوله است؟ ۵۲

تحقق لهو و نقش انگیزه ۵۳

حکم موارد مشکوک ۵۳

موسیقی در دوران صدور حکم ۵۴

عرف ملاک تشخیص؟! ۵۵

زمینه کاربرد عرف در فقه شیعه ۵۵

اختلاف نظر ناشی از عرف ۵۶

زمینه تشخیص ۵۷

عرف و تفاوت آحاد آن در اثرپذیری از غنا ۵۸

کارشناس، ملاک تشخیص ۶۱

مقدمه ۶۱

ریتم ۶۳

انحراف از موسیقی سنتی ۶۴

ردیف موسیقی سنتی ۶۴

نقش انگیزه ۶۵

عرف و کارشناس ۶۵

تأثیر و تشخیص ۶۶

گفتار دوم: باغ خرم ۶۹

مقدمه ۷۱

اصل رساله ۷۳

[معنای صحیح غنا و طرب] ۷۴

۷۷	[وظیفه کارشناسان موسیقی]
۷۹	[توضیحی در تعریف غنا و طرب]
۸۱	[دیدگاه برخی از علما]
۸۴	[خلاصه بحث]

۸۹	گفتار سوم: دیدگاه حضرت امام علیه السلام درباره غنا و ماهیت آن
۹۱	تعریف ماهیت غنا
۹۲	دلائل حرمت غنا
۹۵	گفتار فیض کاشانی و محقق سبزواری درباره غنا
۹۵	نقد دیدگاه فیض
۹۷	غنا در ایام جشن و سرور، اعیاد فطرو قربان
۹۸	تغنی به قرآن و مرثیه‌ها
۱۰۲	حدا و غنا در عروسی
۱۰۳	اصوات لهوی
۱۰۶	«گزیده استفتائات حضرت امام (قدس سره) درباره موسیقی»
۱۰۷	آلات موسیقی
۱۰۷	توضیح
۱۱۱	خاتمه
۱۱۱	نکات مهم بحث مکاسب محرمه

۱۱۳	گفتار چهارم: غنا و ماهیت آن از دیدگاه فقه اجتهادی
۱۱۵	مقدمه
۱۱۶	یکسان پیموده نشدن اجتهاد در بستر زمان
۱۱۷	علل عدم تبیین کامل حدود غنا
۱۱۸	تذکر نکته‌ای
۱۱۸	«غنا» چیست؟

۱۱۹	ابهام تعریف‌های «غنا»
۱۲۰	تعریف‌های دیگر غنا
۱۲۱	نقد این دسته از تعاریف
۱۲۳	حکم «غنا» در اسلام
۱۲۴	ادله قائلان به حرمت غنا
۱۲۴	اجماع
۱۲۵	نقد اجماع
۱۲۵	آیات
۱۲۶	احادیث
۱۲۹	نتیجه‌گیری از روایات
۱۳۰	کلام محقق اردبیلی
۱۳۱	غنا از کدام مقوله است؟
۱۳۲	اقامه دلیل بر حرام بودن هر آواز زیبایی
۱۳۲	اشکال دلیل فوق
۱۳۳	پولی که زنان خواننده در عروسی‌ها می‌گیرند
۱۳۴	مفهوم و مصداق «غنا» در اصطلاح شرع
۱۳۶	حکم حدا
۱۳۷	سخن کوتاه
۱۳۸	تعیین دقیق غنای حرام
۱۳۹	خریداری کنیز آوازخوان
۱۴۰	نتیجه بحث
۱۴۱	حکم موارد مشکوک
۱۴۲	توضیح شبهه مصداقی و مفهومی
۱۴۲	نتیجه گفته‌ها
۱۴۳	دلیل قائلین بر حرمت غنا
۱۴۴	نمونه‌ای در این زمینه!

استماع غنا از نوارهای صوتی و تصویری ۱۴۵

در پایان ۱۴۶

گفتار پنجم: تحلیل دیدگاه اجتهادی شیخ انصاری و فیض کاشانی ۱۴۷

ب) بررسی دیدگاه فیض کاشانی ۱۴۹

غنا صوت طرب آور ۱۵۱

تحقق «لهو» در غنا ۱۵۳

عرف معیار تعیین غنای حرام ۱۵۴

شیخ اعظم و فیض کاشانی ۱۵۴

الف) بررسی دیدگاه شیخ انصاری ۱۵۷

شیخ بهائی و موسیقی ۱۶۱

نظر شهید مطهری درباره هنر موسیقی ۱۶۲

گفتار ششم: نقش موسیقی در تلاوت قرآن ۱۶۳

* قرآن و ادبیات عصر حاضر ۱۶۵

استاد مصطفی محمود می گوید ۱۶۶

* جاذبیت قرآن ۱۶۷

* نغمه قرآن ۱۷۰

* موسیقی باطنی در قرآن ۱۷۱

گفتار هفتم: سماع و غنا از دیدگاه عرفا و فقها ۱۷۳

نظر فقهای اهل سنت ۱۷۵

نظر فقهای شیعه ۱۷۶

قائلین به حلیت ۱۷۶

نظر نگارنده ۱۷۹

دلایل قرآنی ۱۸۰

دلائل روایی.....	۱۸۰
نظر شیخ انصاری.....	۱۸۱
دیدگاه دانشمندان صوفیه.....	۱۸۲
نکته مهم.....	۱۸۳
گفتار هشتم: دیدگاه فارابی درباره موسیقی.....	۱۸۵
تعریف آهنگ.....	۱۸۷
نهاد اجرای آهنگ.....	۱۸۸
نهاد ساختن آهنگ.....	۱۸۹
تقارن بین ساختن و اجرای آهنگ.....	۱۹۱
نظرفارابی درباره اقسام موسیقی و تأثیر آن.....	۱۹۱
تحلیل اقسام موسیقی.....	۱۹۴
نهاد اجرای موسیقی: آواز و نوازندگی.....	۱۹۵
پیدایش موسیقی.....	۱۹۶
اختراع آلات موسیقی.....	۱۹۸
برخی استفتائات مقام معظم رهبری درباره غنا و موسیقی.....	۲۰۲
فهرست منابع.....	۲۰۷
الف) خطی.....	۲۰۷
ب) چاپی.....	۲۰۷

مقدمه چاپ دوم

سال ۶۹ وارد حوزه هنری شدم. حجة الاسلام آقای زم که رئیس وقت حوزه بود مرا به مرحوم شهید سید مرتضی آوینی معرفی کرد. آوینی هم سردبیر مجله سوره بود و هم مدیر دفتر مطالعات دینی هنر. به لحاظ این که کارشناسی ارشد را در حوزه الهیات و علوم قرآنی گذرانده بودم، پیشنهاد دادند مبحث موسیقی از دیدگاه اسلام را پژوهش کنم. با توصیه ایشان با انتشارات حوزه هنری قرارداد بستم. در آن ایام موضوع موسیقی در جامعه خیلی داغ و مورد بحث و چالش اهل نظر و مدیران هنری کشور بود. طبعاً حوزه هنری وظیفه خود می دانست در این زمینه تحقیق کند و گامی در مسیر ابهام زدایی از چند و چون موسیقی بردارد تا راه برای تصمیم سازی مسئولان هنری و مجریان موسیقی کشور هموارتر گردد. از یک طرف فقها و اصحاب حوزه های علمیه خود را متولی تعیین تکلیف وضعیت موسیقی می دانستند و از سوی دیگر اهل موسیقی نمی توانستند با ارباب روایت و فقاقت همزبانی کنند. من که در دانشگاه اصول فقه مظفر خوانده بودم و شرح لمعه شهید ثانی را در محضر استاد یحیی عابدی تلمذ کرده بودم و چند صباحی در قم رسائل و مکاسب را گذرانده بودم و اندکی در درس خارج آیت الله مرعشی نجفی می نشستم، با زبان و بیان فقهی اندکی آشنایی داشتم. طبعاً در وهله اول باید با اهل موسیقی نشست و برخاست کنم و زبان آنها را بفهمم و نظر و دیدگاه آنان را دریابم. از کسانی که در آن زمان در حوزه هنری رفت و آمد می کردند، هم سخن می شدم. گاه منزل مرحوم سید عباس معارف که جامع علوم حکمی و نقلی بود و موسیقی مقامی را خوب می شناخت و تنبور و تار را هم خوب می نواخت، می رفتم و از محضر پرفیضش بهره ها می بردم. اولین گام در هر تحقیقی بررسی و شناخت پیشینه پژوهش هایی است

که در آن موضوع شده، از این رو سراغ کتابشناسی‌های موسیقی رفتیم. به کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی به دلیل اینکه در قم زندگی می‌کردم و عضو آن کتابخانه بودم مراجعه کردم و فیش‌های آن کتابخانه را زیر و رو نمودم تا ببینم فقهای شیعه چه رساله‌ها و تک‌نگاشته‌هایی در این زمینه دارند. در همین اثنا برخوردیم به کتاب ارزشمندی که گمشده من بود به نام «مداومت در اصول موسیقی ایران؛ نمونه‌ای از فهرست آثار دانشمندان ایرانی و اسلامی در غنا و موسیقی» از کتابشناس و فهرست‌نویس نامدار مرحوم محمدتقی دانش‌پژوه. کتاب وی را به امانت گرفتم و تعدادی از کتاب‌ها و رساله‌هایی را که در زمینه موسیقی و غناء نوشته شده بود، یافتم و مورد مطالعه و بررسی قرار دادم. پس از مطالعه کتاب‌های بسیار، به این نتیجه رسیدم که روایاتی که مورد استفاده و استفتای فقها بوده به سه بخش تقسیم می‌شود.

۱. روایاتی که در تأیید صدای خوش، تلاوت قرآن به ترتیل و لحن دلنشین و موسیقی حذاء یا حدی (که ساربانان بادیه نشین برای سرعت دادن به حرکت شتران خود می‌خواندند) در منابع حدیثی آمده.

۲. روایاتی که در نهی خرید و فروش کنیزکان خواننده و نهی نوحه و ندبه‌خوانی رایج عصر جاهلیت و نهی خرید و فروش ملاحی (سازهای موسیقی) وارد شده.

۳. و روایاتی که حکم به جواز غنا در اعیاد قربان و فطرو عروسی داده‌اند مادام که در آن معصیتی نشود.

چهارپنج آیه هم در زمینه نهی و مذمت موسیقی و غنا در تفسیر مفسران آمده که فقها در باره آنها بحث کرده‌اند.

با مطالعه بیشتر با حجم وسیعی از رسائل و فتاوی فقهای از قرن سوم و چهارم هجری تا دوره قاجاریه و بعد، در دوران معاصر که غالباً به صورت فتوا در رسائل عملیه آمده، مواجه شدم. با این اوصاف رساله‌هایی که به موضوع موسیقی اشاراتی داشته باشد و سعی در تطبیق حکم حلال و حرام و موضوع و مصداق موسیقی کرده باشد و مخاطب و مکلف را از سردرگمی رها ساخته باشد، انگشت شمار دیدم.

چه آنان که غناء و موسیقی (خوانندگی و نوازندگی) را مطلقاً حرام اعلام کرده‌اند و چه دیگران که مشروط به حضور در مجلس حرام، آن را حرام اعلام نموده‌اند، جملگی تشخیص و تعیین آن نوع موسیقی خوب و بد، زشت و زیبا، حلال و حرام، پسندیده و ناپسند را بر

عهده شخص شنونده یا به اصلاح فقهی «عرف» گذاشته‌اند. عرف مردم شامل طبقات مختلف اجتماعی می‌شود. از آدمهایی که در روستاها زندگی می‌کنند و جز موسیقی عامیانه و محلی و با سازهای ساده نی و دهل چیزی نمی‌دانند و با آن موسیقی‌ها زندگی می‌کنند، مثل ماهیگیران در تسهیل کارهایشان از موسیقی مدد می‌جویند و آدم‌هایی که در شهرها در سطوح مختلف فرهنگی هنری هستند، در این میان برخی اهل تحقیق و مطالعه‌اند و از شأن و منزلت والایی برخوردارند، وقت خود را به استماع آهنگ‌هایی اختصاص می‌دهند که روحشان را بنوازد و موجب تسلا و آرامش جانشان گردد؛ به هرنوا و هر شعر و آهنگی توجه نمی‌کنند. اما افرادی از جامعه هستند که از فرهنگ و هنر بهره‌ای ندارند و گوش به هر آهنگ با هر شعر مبتذلی می‌دهند و به هیچ فتوا و حکم حلال و حرامی توجه نمی‌کنند، افرادی که لابلای و هرزه و هنجارشکن هستند و از مصادیق عرف بودن خارجند بهتراست مورد تربیت و اصلاح قرار گیرند. پس منظور از عرف کدام دسته از این طبقات اجتماعی است؟ بنابراین نمی‌توان تشخیص حرمت و حلیت را بر عهده مردم نهاد. باید راه دیگری برای حلّ این مسأله گشود و مسیر آگاه‌سازی جامعه را برای دور ماندن از تبعات موسیقی‌های مخرب هموار کرد.

در هشت گفتار، نخست سعی بر آن داشتم تا گام اول را بردارم و در تحقیقات بعدی به ابعاد مختلف موسیقی در فرهنگ و تمدن اسلامی توجه کنم. از این رو در این کتاب از نظرات و تحقیقات بزرگان فقها به عنوان نماینده کلیه نظرات فقهی، رساله‌هایی را انتخاب کردم تا خوانندگان محترم به وجود اهمیت و مشکلات سرراه پژوهشگران واقف شوند و بدانند که شناخت موسیقی خوب از بد، زیبا از زشت، حلال از حرام، تنها وظیفه محققان دلسوز و درآشنا و متعهد موسیقی است.

پس از انتشار این کتاب، دامنه تحقیقات خود را وسیع‌تر کردم و دو کتاب «دیدگاه پنجم و موسیقی و اندیشه‌ها» را در دفتر مطالعات دینی حوزه هنری به سرانجام رساندم. به نظر خودم آنچه در پی آن بودم را تا حدودی انجام داده‌ام. اما فصل الخطاب تحقیقات خود را در کتاب «حال دوران، بررسی جامعه‌شناختی موسیقی از زمان جاهلیت تا عصر عباسیان» مجال بروز دادم. در حال دوران کوشیدم موسیقی را در زمان و مکان بررسی کنم. شرایط محیطی، جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... را در تکوین و تشکیل موسیقی جوامع توضیح دادم و شواهد و دلایل عدیده‌ای آورده شد که موسیقی متأثر از شرایط مذکور ایجاد می‌شود

و شکل و ماهیت آن تابع تغییرات و تحولات اجتماعی است. جنگ پیش آید موسیقی جنگ ساخته می‌شود، سیل و زلزله و طوفان و خشکسالی و... شود موسیقی زبان گویای آن می‌شود. موسیقی و شعر عرب بادیه‌نشین در همان سطح و شکل و وضع ابتدایی است. موسیقی قبایل بدوی آفریقایی هم مملوّ از جادو و خرافه است. موسیقی شهرهای متمدن هم تابع شرایط تمدنی آنهاست. اینها مباحثی است که در کتاب حال دوران بدان پرداختم و تا حدودی پژوهش‌های بیست و چندساله این بنده نتیجه داد و برایم رضایت بخش بود.

اکنون ویراست دوم این کتاب با اندک تغییرات و توضیحات تقدیم خوانندگان محترم می‌شود. ولیکن هنوز کارهای بسیاری باید از سوی محققان موسیقی بشود تا تمام آهنگ‌هایی که در هر گوشه و پرده که محتمل است برای روح و روان افراد مختلف جامعه اثر تخریبی داشته باشد بیان کنند. بخصوص موسیقی‌های مدرن که با سازهای الکترونیکی اجرا می‌شود و همراه با اشعار گمراه‌کننده و مبتذل است. این موضوعی است که در کلاس‌های درسی که در دانشگاه آزاد دارم به دانشجویان متذکر می‌شوم که تحقیقات خود را در این زمینه‌ها بیشتر کنند. به امید آنکه مسئولان محترم کشوری با اصحاب تحقیق و پژوهش هم‌زمان شوند و از ساخت و پخش هر موسیقی از هر آهنگساز و شاعر تازه به دوران رسیده نالایق ناواردی اجتناب کنند و همواره از صاحب‌نظران عرضه موسیقی بهره جویند. ان شاء الله.

اکبر ایرانی

۹۷/۶/۲۳

مقدمه

پیدایش پدیده موسیقی نزد انسان غریزی است، چنان که نهاد شعرگویی او نیز چنین است. از هنگامی که انسان وارد اجتماع شد و تمدن و فرهنگی خاص در جامعه او شکل گرفت، پدیده موسیقی نیز دستخوش تحولات کمی و کیفی، همراه با توسعه آلات و سازها، چهره سنتی و بومی به خود گرفت و جزء مهمی از اصول فرهنگ ملل به شمار آمد. رفته رفته صاحبان زر و زور به رموز و اعجاز موسیقی در مسخ اخلاق امت‌ها و قدرت آن در استثمار و انحراف جوامع پی بردند و آن را از مسیر طبیعی و متکامل خود خارج نمودند. در عصر ظهور شریعت محمدی، چهره واقعی این پدیده، دگرگون و حقیقت آن به کلی مسخ شده بود، به گونه‌ای که غناء و موسیقی در مفهوم مبتدل خود نمودار گردید. اسلام به شدت با این سیمای مسخ شده موسیقی مخالفت و از اشاعه و گسترش آن ممانعت ورزید.

در طول قرون متمادی تا عصر حاضر، روند تاریخی هنر موسیقی، همواره در وادی پر جست و خیزی بوده است و سیمای سراب‌گونه و مبتدل آن تا حضيض ذلت سقوط کرده و چهره واقعی آن نیز در کنکاشی برای بقاء در ستیز بوده است. هنر موسیقی در دوران انقلاب اسلامی با فراز و نشیبهایی که از آغاز تاکنون داشته و بعضاً قربانی سلايق و جهالت برخی مسئولان شده، اما توانست تا اندازه‌ای جایگاه واقعی و طبیعی خود را بازشناسد و تعالی بخش، رسالتمدار و پیام‌رسان یک تحول دینی و انسانی باشد.

مبارزه پیگیر فقهای بزرگ در طول قرون گذشته با چهره نامقدس و مسخ شده موسیقی، در عصر انقلاب شکوهمند اسلامی، یعنی تحول موضوع و بازیابی جوهره این هنر، مسئولیت فقها و متخصصان اندیشمند و متعهد را دوچندان نمود تا نگاهی دوباره به این مسئله حساس

داشته باشند. انقلاب اسلامی در واقع همان سیر برخورد قاطعانه با فرهنگ فسادانگیز غرب را با قدرت بیشتر و رویارویی دشوارتر آغاز نمود.

تأسیس صدها آموزشگاه و هنرستان موسیقی در کشور و پخش و اجرای ده‌ها کنسرت و سرود و آهنگ در زمان حضرت امام خمینی^(ع)، بیش از همه آن را مقبول و پذیرفتنی می‌نماید تا مخالفت با اصل آن. در هر حال پیچیدگی و ابهام در هنر موسیقی، موجب گردید که مباحث جنجال‌برانگیز و قیل و قال‌ها، به فرجام نرسد و اختلاف انظار و تضارب افکار، میدانی وسیع داشته باشد. از یک سو برخی طبایع، ملاکات و معیارهای موجود در کتب و متون فقهی را با موسیقی فعلی تطبیق داده و آن را مصداق و موضوع حکم شرع می‌دانند و حکم حرمت صادر می‌کنند و بعضی دیگر، آن را موسیقی عرفانی و سازنده و متعالی برمی‌شمارند و معتقدند که نه تنها آن مفسده‌انگیز نیست، بلکه دارای پیام و روح متعالی است.

گذشته از این نکته مهم - که اغلب گروه اول از آن غافل‌اند - یعنی اجرای موسیقی در زمان مرحوم امام خمینی که تقریر و سکوت ایشان خود حجت است و دیگر مقلدین و مکلفین حق فتوی ندارند، لیکن بدان معنا نیست که باب تحقیق و اجتهاد نیز مسدود گردد. مسئولیت این امر خطیر بردوش فقها و متخصصان درد آشنا و دلسوز به اسلام است که به خوبی به انقلاب یعنی دگرگونی چهره فسادانگیز، غربی، بزمی و کاباره‌ای موسیقی و تحول آن به یک هنر اجتماعی، مردمی، هنری، عرفانی و سنتی و اصیل پی برده و آن‌گاه حکم آن را اظهار دارند و هیچ اصراری نیست که تنها به ادله کتاب و سنت بنگرند تا مطلب جدیدی از آن دریابند. خیر! غناء مفسده دار حرام بوده و تا ابد نیز حرام خواهد بود. اما مشکل هماره برسر تعیین مصداق آن بوده است، چه، سیمای مبهم غناء، ضرب‌المثل موضوعات موهم و مجمل بوده و آنچه در این باره گفته شده، در شرایط فعلی ملاک روشن و معیار شخصی به دست نمی‌دهد. از این رو، باید به جای سخنرانی‌های پراکنده و تحریم‌های پیاپی با همکاری کارشناسان هنر موسیقی به نقاط مسلم و روشنی برسیم و بیش از گذشته به سردرگمی‌ها دامن نزنیم. از این رو، طرح مقدماتی خود را در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل مفاهیم فقهی غنا با بهره‌گیری از دانش و هنر موسیقی» که در گفتار اول مجموعه مقالات یاد شده می‌آید، ارائه می‌نماید و هیچ داعیه پختگی و تمامیت آن را نداشته و معتقد است که با این‌گونه طرح‌ها می‌توان راه را برای محققان دلسوز هموار ساخت.

در این مقال، ضمن اینکه مفاهیم مطرح در بحث غنا یعنی: طرب، خفت و سبکی، حزن و شادی، لحن و نغمه، قصد و انگیزه، لهو، لغو، رقص، و مانند آن، با آنچه اهل فن موسیقی از دیرباز تا کنون درباره مفاهیم فوق گفته‌اند، مقایسه شده و مباحث مهم دیگری چون «نقش عرف در تشخیص آواز غنائی» و «توان کارشناس موسیقی در تعیین موسیقی مبتذل، در حد «طرح، ایما و اشاره» مطرح شده است.

اتفاقاً با جلسات پیاپی و توجیه گونه‌ای که با حضور حضرت استاد جناب آقای پازوکی از کارشناسان واحد موسیقی حوزه هنری تشکیل گردید، این فرضیه جایگاه خود را بیشتر بازیافت و بخشی از مباحث تحت عنوان «کارشناس، ملاک تشخیص» با مقدمه‌ای کوتاه از نامبرده تهیه و تنظیم گردید که در پایان مقاله مذکور آمده است. لازم به ذکر است که مساعدت و همکاری ایشان بی‌نهایت موجب تقدیر و تشکر و امتنان است.

برای اینکه فرضیه و تئوری نگارنده از بهره پژوهشی بیشتری برخوردار گردد و بهتر بتواند، لسان کارشناس را درک کند و او را با زبان فقه نیز آشنا سازد، به ده‌ها کتاب که تاکنون درباره مبانی نظری موسیقی از قدیم تا عصر حاضر، تألیف و نگاشته شده مراجعه و آراء فقها، موجود در منابع فقهی و مباحث مکاسب محرمه را عمیقاً مطالعه و بررسی نمود و در همین راستا چندین اثر خطی موجود در کتابخانه دانشگاه تهران و مدرسه شهید مطهری را مرور و بعضاً استنساخ و عکسبرداری کرد. نگارنده با مطالعه برخی از آن آثار از جمله اثر مرحوم محمدرسلول کاشانی از فقه‌های دو قرن اخیر و رساله عالمانه «الروضة الغناء فی تحقیق معنی الغناء» تألیف و تحقیق آیه الله محمدرضا اصفهانی استاد مرحوم حضرت امام خمینی به مؤیداتی بر فرضیه مذکور دست یازید و این موجب گردید، تا عزم خود را جزم و آن را به عنوان یک تئوری اساسی مطرح سازد.

چنان‌که گفته شد، در مرحله اول، استفتائات حضرت امام درباره موسیقی از یک سو، و مطالب و نظرات مسئولان دولت اسلامی در زمان حیات حضرت امام از سوی دیگر و مقاله علامه محمدرضا اصفهانی و آیت الله محمد ابراهیم جنّاتی، انگیزه جمع‌آوری و عرضه آن‌ها را در یک مجموعه تقویت کرد و زمینه‌های طرح فرضیه یاد شده را نیز موجب گردید.

از آنجا که حضرت امام در مکاسب محرمه خود - وقتی که هنوز رساله الروضة الغناء مخطوط و چاپ نشده بود و این رساله از طرف مرحوم آیت الله سید احمد خوانساری دوست نزدیک

معظم‌له به ایشان اهدا گردید - بیشتر مطالب آن را در آغاز بحث «ماهیت غنا» نقل و بعضاً نقد نمودند و چون ما دیدگاه ایشان را در تعریف غناء بسیار نزدیک به نظر مرحوم اصفهانی دیدیم، بر آن شدیم که بخشی از مبحث غناء ایشان را پس از رساله الروضة الغناء ترجمه و تنظیم و در پایان آن با استفتائات ایشان بیاوریم و مقایسه را بر عهده خواننده بگذاریم. در همین راستا مقالات دیگری چون: «تحلیل دیدگاه مرحوم شیخ انصاری و فیض کاشانی» و نیز «نظر شیخ بهایی و شهید مطهری درباره هنر موسیقی» و «نقش موسیقی در تلاوت قرآن» و «سماع و غناء از دیدگاه عرفا و فقها» تهیه و تدوین و تنظیم گردید. در پایان از صاحب نظران و اندیشمندان دلسوز که در این باب دارای نظر و رأی می‌باشند، تقاضا می‌گردد که ما را در تکمیل و به انجام رساندن این وظیفه خطیریاری و مساعدت فرمایند. همچنین از اساتید گرانقدر آیت‌الله جناتی و آیت‌الله معرفت -رحمة الله علیه- و مدیر محترم کیهان اندیشه جناب آقای صاحبی، به خاطر همکاری در تهیه و تدوین و چاپ مقالاتشان در این مجموعه، نهایت تشکر و امتنان را ابراز می‌دارد.

و من الله توفیق

اکبر ایرانی

۷۰/۷/۲۳

فهرست منابع

الف) خطی

تنبيه الغافلين و تذكرة العاقلين، شهيد ثانی، رساله‌ای در حرمت غنا که در پاسخ محقق سبزواری نوشته شده، دانشگاه تهران، ش فیلم ۳۶۵۳.

رسالة في حرمة الغناء، نورالدین محمد حسین بن آقاباقر، دانشگاه تهران، ش خطی ۸۳۲۶

رسالة الغناء، محمد باقر سبزواری، مدرسه شهید مطهری، ش خطی ۸۱۹۰ و دانشگاه تهران، ش ۳۶۵۳-۳۵۱۴

رسالة في الغناء، محمد رسول کاشانی، مدرسه شهید مطهری، ش ۷۵۶۴.

رسالة في الغناء، سید محمود بن عبدالعظیم موسوی خوانساری، دانشگاه ۱۱۳۶/۶ و ۱۸۹/۵

مقامات السالکین، دانشگاه تهران، ش ۵۷۰۲، فیلم ۲۸۱۰، در عهد صفی‌علیشاه نوشته شده.

ب) چاپی

ارجوزة الانغام، البدر الاربلی

اساس البلاغة، زمخشری

الاصول العامة للفقهاء المقارن، محمد تقی حکیم، مؤسسة اهل البيت

اصول کافی، شیخ کلینی

امالی، شیخ طوسی

اندیشه‌های علمی فارابی درباره موسیقی، مهدی برکشلی

بحار الانوار، محمد باقر مجلسی، ج ۷۹.

بحورالاحان، فرصت الدوله شیرازی، چ فروغی

تاریخ عالم آرای عباسی، اسکندربیک ترکمان

- تاریخ عمومی هنرهای مصور، علی نقی وزیری، دانشگاه تهران، ۱۳۳۷
- تاریخ الغناء العربی، محمد محمود سامی حافظ
- تاریخ موسیقی، حسین قریب، چ کتابخانه مرکزی، ۱۳۲۰ ش
- تاریخ موسیقی خاورزمین، هنری جرج فارمر
- تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، ۱۳۶۲ ش
- تجرید الاغانی، ابن واصل الحموی (۶۹۷ هـ)، مصر، ۱۳۷۶ هـ.
- التصویر الفنی فی القرآن، سید قطب
- تفسیر قمی، علی بن ابراهیم قمی
- تفسیر موسیقی، حسنی سعدی، چ کاویان، ۱۳۳۱ ش
- تفسیر المیزان، علامه طباطبائی، اسلامیه
- تعلیم و تربیت در اسلام، الزهراء، ۱۳۶۲
- جامع المقاصد، محقق کرکی
- جواهر الکلام، محمد حسن نجفی
- حافظ و موسیقی، حسین علی ملاح
- دایرة المعارف اسلام، جلد مکمل، ذیل عبدالقادر
- الدرالنقی فی علم الموسیقی، احمد بن عبدالرحمن رفاعی (المسلم)
- رساله ابن النجم فی الموسیقی، تحقیق دکتر یوسف شوقی، دارالکتاب، مصر، ۱۹۷۶ (م)
- رساله در موسیقی، علی بن محمد معمار (بنائی)، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۸ (ش)
- رسالة فی القیان، جاحظ، ۱۳۸۲ (ق)
- رسالة فی الموسیقی، ابن سینا، چ دکن هند
- رساله مسئله الغناء، آیت الله کشمیری
- رساله الکندی فی خبر صناعه التألیف، کندی، دارالکتب، ۱۹۶۹ (م)
- روزنامه اطلاعات، ۶۶/۱۰/۱ و ۱۹ شهریور ۶۲
- روزنامه رسالت، ۶۷/۱۲/۱۳
- روزنامه کیهان، ۶۷/۴/۱۵
- زمینه شناخت موسیقی ایرانی، فریدون جنیدی
- دعائم الاسلام
- الذریعه، آقابزرگ تهرانی
- سرگذشت موسیقی ایران، روح الله خالقی
- سفرنامه فیثاغورث، یوسف اعتصامی

- شرح ارشاد، مقدس اردبیلی
 شناسایی موسیقی، هینر. اما میلر، ترجمه پرویزمدیری
 عقدالفرید، احمد بن عبدربه اندلسی، مصر، ۱۳۱۶ (هـ)
 علم آلات الموسیقیه، محمد احمدالحنفی، مصر، ۱۹۷۱ (م)
 فروع کافی، شیخ کلینی
 قاموس اللغة، فیروزآبادی
 قرب الاسناد، حمیری
 قصص العلماء، تنکابنی، تهران، ۱۳۱۳ هـ.
 قواعد موسیقی، عزیزشعبانی، مهرماه ۱۳۵۱.
 الکافی فی الموسیقی، ابن المنجم
 کامل الزیارات، ابن قولویه
 کتاب الادوار فی الموسیقی، صفی الدین الارموی
 کتاب الملاحی، المفضل بن سلمه (۲۹۰ هـ)
 کتاب اللهو والملاحی، ابن خردادبه
 کشکول، شیخ مفید، چ اسلامی، ۱۳۶۴ ش
 کفایة الاحکام، محقق محمدباقرسبزواری.
 کمال ادب الغناء، الحسن بن احمد الکاتب (۶۲۵ هـ)، مصر، ۱۳۹۵
 کیهان اندیشه، ابن منظور، چ اول، ۱۴۰۸ هـ.
 لسان العرب، ابن منظور، چ اول، ۱۴۰۸ هـ.
 مبانی روانی موسیقی، استاد محمدتقی جعفری.
 مبانی فقهی موسیقی، حسین میرزاخانی، دفتر تبلیغات اسلامی
 مجمع البحرين، طریحی.
 مجله بررسی های تاریخی، سال دوم، ش یکم، اردیبهشت ۱۳۴۶.
 مجله یغما، سال ۱۳، ش ۱۰، ۱۳۳۹ ش.
 محاولة لفهم عصری للقرآن، مصطفى محمود
 المحجة البيضاء، فیض کاشانی، با مقدمه محمد مشکاة
 مرد شرق، پروفیسور آریز.
 مروج الذهب، مسعودی.
 مصباح المنیر، احمد قیومی
 مصباح الهدایه، عزالدین کاشانی، بحث سماح، زیتون استاد جلال الدین هُمایی

مفتاح الكرامه، حسینی عاملی
مقاصد الالحن، عبدالقادر مراغی، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب
مقاله جایگاه شریعت سلف و عرف در منابع اجتهاد، آیت الله جنّاتی، کیهان اندیشه، ش ۳۳، ۱۳۶۹
مکاسب محرمه، امام خمینی، مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۶۸ ه.ش.
مکاسب محرمه، شیخ انصاری، چ سنگی
الملاهی و اسمائها، ابوطالب النحوی
موسیقی از نظر دین و دانش، جوهری زاده
موسیقی در تاریخ و قرآن، علی اسماعیل پور، انتشارات ناس
موسیقی دوره ساسانی، مهدی برکشلی، دانشگاه تهران، ۱۳۲۶ ش
موسیقی سنفونیک، ادوارد داونز، نشر اندیشه، ۲۵۳۶
موسیقی الشعر، ابراهیم انیس، مصر، ۱۹۷۲ م.
الموسیقی العراقی فی عهد المغول، عباس الغراوی، بغداد، ۱۳۷۰ ه.
الموسیقی الکبیر، ابونصر فارابی
الموسیقی والحضارة، هوجر لای ختبریت، مصر
موشح در ادبیات عرب، فیروز حریرچی، ۱۳۴۲ ش.
میزان الحکمه، محمدی ری شهری
النبأ العظیم، عبدالله درّاز
نظری به موسیقی، روح الله خالقی.
نفائس الفنون فی عرائس العیون، آملی
وافی، فیض کاشانی
وسایل الشیعه، شیخ حرّ عاملی

هرچند تعیین

مصدیقی روشن برای صدای نازک، کار
دشواری است و نمی توان حتی هر صدای زیر
«سُپرانو و تنور» را مصداق آن دانست، لیکن هرگاه صدا هرچند
نازک باشد، اما با آهنگ و ملودی موسیقایی مبتذل و عامه پسند
خوانده نشود، نمی تواند موجب طرب گردد، و خوانندگان کارآزموده -
خصوصاً زنان می توانند با غلت دادن صدا و پیچش آن در گلو، موجب
ترجیح و تحریری مهیج و مطرب گردند.

انتشارات سوره مهر

(وابسته به حوزه هنری)

سوره مهر

با اسکن تصویر فوق
در نظر سنجی کتاب
شرکت کنید.

